

1850.-1874.) bave se sudbinom Zagrebačke akademije nakon ukinuća Družbe Isusove (1773.).

U prijelaznom razdoblju, pod upravom zagrebačkog biskupa J. Galjufa, Akademija je proširena pravnim studijem (što postaje iz Varaždina premješteni “političko-kameralni studij”), a potom je – reformom cjelokupnog školstva u “Regnum Hungariae et provincias eidem adnexas”, na temelju novih odredbi propisa *Ratio educationis* iz 1777. – ustrojena Kraljevska akademija znanosti u Zagrebu. Ona je imala stotinjak studenata u tri studija, uvjetno rečeno – “fakulteta”. O sadržaju nastave i uspješnosti studija u razdoblju koje je slijedilo svjedoče brojne javne disputacije – rasprave, tiskom objavljene u Zagrebu, koje autorica pomno bilježi, a od nekih i naslovnice reproducira.

Među važnim događajima iz razdoblja omeđenog gašenjem teologije (1785.) te pripajanjem studija filozofije Gimnaziji (1850.), ističe se namjera da se Akademijina knjižnica otvori široj javnosti (osnivanje Nacionalne i sveučilišne knjižnice), potom stasanje (visokoškolsko obrazovanje) generacije predvodnika hrvatskog narodnog preporoda te, što je osobito značajno, zauzimanje za hrvatski jezik kao nastavni jezik, uspješno okončano 1849. godine, u vrijeme kad se visokoškolski studij u Zagrebu svodi samo na studij prava (do konačnog osnivanja Sveučilišta 1874. godine).

U zasebnom odjeljku knjige popisi su predavača visokoškolskih studija u Zagrebu po godinama, od 1633. do 1874. (str. 147-209) te podaci o broju polaznika studija od 1777. do 1874.

Ovom je knjigom Lelja Dobronić – na temelju manje poznatih i teže dostupnih izvora i publikacija – obradila povijest zagrebačkog visokoškolskog obrazovanja jednostavno, jasno i zanimljivo. Posebna je zasluga autoričina što je u raspravu uključila mnoštvo detalja koji su u ranijim radovima bliske tematike izostali. Iako može biti neumjesno primijetiti da je šteta što autorica nije opširnije i potpunije obradila naslovnu temu knjige, sasvim opravdane primjedbe mogle bi se uputiti nakladniku zbog podosta nedostataka, slabosti ili propusta u uredničkom i lektorsko-korektorskom poslu te u likovno-grafičkom oblikovanju knjige.

Ivan Vavra

Pahor, Milan: *Slavjanska sloga. Slovenci in Hrvati v Trstu: od avstroogrške monarhije do italijanske republike*, ZTT EST, Trst, 2004., 294 str.

Povijesni pregled, koji je pripremio povjesničar Milan Pahor, ravnatelj slovenske Narodne i studijske knjižnice u Trstu, predstavlja pogled na razvoj grada, koji su pored Talijana i drugih nacionalnih skupina gradili i Slovenci i Hrvati s drugim Slavenima i obuhvaća period od 1848. do 1954. U tom radu pratimo buran život pomorskog središta monarhije u kojoj su i Slovenci i Hrvati uz druge slavenske narode, povezani u društvenoj i kulturnoj djelatnosti, gradili Trst i kao svoj prozor u svijet. Vrhunac toga djelovanja, koje je započelo društvo *Slavjanski zbor* u Trstu 1848. i zatim *Slavjanska čitaonica*,

bile su godine pred Prvi svjetski rat. Slovensko-hrvatska suradnja obuhvaćala je pored kulture i politiku (političko društvo *Edinost*) i financijske poslove. Godine 1913. talijanski kapital bio je samo 9% jači od slovensko-hrvatskog kapitala. Ovo se rezultiralo i u gradnji Narodnog doma u Trstu, kojeg je projektirao slovenski arhitekt Maks Fabiani i izgradili ga 1904. godine u centru grada. Kao multifunkcionalni centar Narodni dom bio je financijski nezavisan. Po popisu stanovništva 1910. u tršćanskoj općini imali su Talijani 62,3% stanovništva, Slovenci gotovo 30%, Hrvata i Srba bilo je nešto više od jednog postotka. "*Ako su Slovenci davali slavenskoj zajednici u Trstu brojčanu snagu, Srbi i Hrvati dali su elitu i novac.*" - kako je na promociji knjige u veljači 2005. u dvorani Slovenske matice u Ljubljani naglasio dr. Jože Pirjevec. Dodao je i da bez te slavenske suradnje u Trstu ne bi došlo do uspona slovenske nacionalne svijesti. U knjizi su predstavljene političke organizacije i tisak, kazalište, pojedini politički i kulturni radnici, a i tršćanski biskupi, koji su pretežno bili slovenskog i hrvatskog porijekla.

Ali tu posebno izdvojimo školske teme. Osobito je važna djelatnost slovenske narodno-obrambene školske organizacije *Družba sv. Cirila in Metoda (CMD)*, koja je upravo u Trstu i okolici otvarala slovenske dječje vrtiće i škole. Otvorenje prvog dječjeg vrtića *CMD* 3. 1. 1887. godine možemo ocijeniti kao "*dan rođenja slovenskog školstva u centru Trsta.*" Takve privatne slovenske vrtiće i škole omogućilo je financijsko zalaganje mnogobrojnih ogranaka *CMD-a*, kojoj se 1893. pridružila i *Družba sv. Cirila i Metoda* za Istru sa sličnom djelatnošću na razvoju hrvatskog i slovenskog školstva u Istri. Među hrvatskim udrugama, koje predstavlja autor, je i *Hrvatsko školsko društvo* u Trstu, koje je početkom 1914. otvorilo dječji vrtić, a planiranu školu spriječio je početak Prvog svjetskog rata. Hrvati i Slovenci surađivali su i u *Slavenskom akademičnom ferijalnom društvu Balkan*, osnovanom 1906. autor napominje i slovenska društva u Istri i Kvarneru kao i češku prisutnost u Trstu. Podaci o srpskoj pravoslavnoj zajednici govore o djelovanju čitaonice, srpske škole osnovane 1782. godine. Za vrijeme fašističkog ukinuća slovenskog školstva pohađala su je i slovenska djeca. Zanimljivo, da autor piše i o povijesnoj ulozi glagoljice (kao svjedoka "*o slavjanski vzajemnosti in slogi*"), jer je ponešto glagoljskog arhivskog gradiva pronađeno i u tršćanskoj okolici, gdje su je upotrebljavali župnici u Dolini od kraja 16. do početka 17. stoljeća.

Razdoblje poslije Prvog svjetskog rata označava u cijelom Primorju fašizam i s njim talijanski nacionalistički pritisak, koji je eskalirao s paljenjem Narodnog doma 13. 7. 1920., privrednim pritiskom na netalijansko stanovništvo i nasilno ukinuće slovenskog i hrvatskog školstva s uvođenjem Gentilijeve školske reforme. Ta reforma je za nekoliko godina onemogućila nastavu na materinjem jeziku u 464 hrvatske i slovenske škole sa 640 razreda i 52.000 učenika. *Zveza slovanskih učiteljskih društva v Trstu* je od 1920. do 1926. udružila slovensko i hrvatsko učiteljstvo i bila izdavač slovenskog (*Naš rod*) i hrvatskog omladinskog lista (*Naša nada, Mladi Istranin*) i pedagoškog glasila *Učiteljski list*. Bibliografiju tog lista pripremila je Tatjana Hojan, povijesni pregled Marisa Škerk Kosmina, izdavač je bio 1989. godine Slovenski školski muzej, koji je u reviji *Šolska kronika* objavio i koji zapis o školskoj djelatnosti *Družbe sv. Cirila in Metoda*. U Pahorovoj knjizi su predstavljena i slovenska društva studenata i srednjoškolaca. Dosta zanimljivi su podaci o Istarskom internatu u Karlovcu (1919. – 1925.) i

zatim do 1941. u Zagrebu, u kojem je za vrijeme školovanja živjelo 47 tršćanskih srednjoškolaca. Obrađeno je ratno i poslijeratno vrijeme s obnovom slovenskog školstva u Trstu i djelovanjem *Slovensko-hrvatske prosvetne zveze* od 1947. godine i *Slovensko-hrvatskog akademskog kluba Jadran* u Trstu. S raskolom u društvenom djelovanju za vrijeme Informbiroa završavaju školske teme u knjizi.

U ovom djelu o slavenskom povezivanju u Trstu čuje se tako nešto “valova mora adrijskog”, pa i kakav odjek velegradske luke habsburške monarhije, možda će tko čuti i koju primorsku “jugonostalgiju bratstva i jedinstva”, ili sjećanje na veću jugoslavensku državu s kojom je graničila još jednako golema 80-milijunska Italija. A možda se tko podsjeti i na literarnu Svetopulkovu oporuku s porukom slavenske sloge upravo na području gdje je antički ‘fascio’ imao još i drugo značenje. Bez dvojbe je knjiga Milana Pahora dragocjen pregled samosvjesne slavenske djelatnosti, a ne samo prisutnosti u domaćem gradu, koji je bio u smislu kozmopolitizma pomorskog centra nekada znatno više moderan, aktivan, i u periodu do rata početkom 20. stoljeća i mnogo više otvoren. U traženju novih oblika slovensko-hrvatskih odnosa u naše vrijeme, pogled na dragocjeno iskustvo slovenskog povezivanja u nekad velegradskom Trstu bar je zanimljiv, ako ne i poticajan za suradnju kojoj težimo i u novim europskim integracijama. Knjiga poziva na čitanje i - kako kaže autor - na još koji rad na tu temu.

Branko Šuštar

**ŽIVJETI NA TRI RAZBOJA – Ribičić – Županić, Anica: *Mira Ovčarić*
– *Kovačević. Živjeti na tri razboja*, Muzej Mimara, Zagreb, 2005., 140 str.**

U izdanju Muzeja Mimara u Zagrebu tiskana je monografija o radu i djelu strane umjetnice, profesorice Mire Ovčarić-Kovačević.

Urednica i autorica mr. sc. Anica Ribičić-Županić napravila je u dugogodišnjoj suradnji s profesoricom opsežnu monografiju o njezinu višestrukom, desetljećima dugom radu. Bila je to vrlo zahtjevna zadaća s obzirom na opsežnost te djelokrug rada profesorice Ovčarić-Kovačević, rada koji je našao odjeka ne samo u hrvatskim nego i u europskim stručnim krugovima.

Na početku ovoga kratkog prikaza može se reći: bio je to velik, opsežan te zahtjevan posao i za jednu i za drugu.

S jedne strane, čini se jednostavnim napraviti analizu tako opsežnoga rada (kada imate što analizirati), ali s druge strane tolika kreativna desetljeća jedne osobe i to u više djelokruga (pedagoški rad, restauratorsko-konzervatorski, kreativni umjetnički rad s potpisom) čine se dostatnim i za više monografija – tim više i kompliciranije za urednicu i autoricu Anicu Ribičić-Županić.

Anica Ribičić-Županić je u svojoj vrlo zahtjevnoj zadaći i složenom istraživačkom radu nastojala razdvojiti i posebno istaknuti pojedine djelokruge rada u životu ove umjetnice, s jedne strane da olakša tu zahtjevnju ulogu (prije svega za čitatelja), ali i da čitateljima – stručnoj javnosti, te kolegama što više približi rad jedne od rijetkih